

O'ZBEKISTONNING XALQARO REYTINGLARDAGI KO'RSATKICHLARI

Isaqova Durdona Muhidjon qizi

Farg'ona davlat universiteti talabasi

javoxirisagov98@gmail.com

ANNOTATSIYA. Ushbu maqola O'zbekistonning asosiy xalqaro reytinglar — Inson Taraqqiyoti Indeksi (HDI), Jahon Banki «Doing Business» va «B-READY» baholash tizimlari, Global Raqobatbardoshlik Indeksi (GCI), Korrupsiyani Idrok Etish Indeksi (CPI), Global Tinchlik Indeksi (GPI), Demokratiya Indeksi va Matbuot Erkinligi Indeksi — dagi ko'rsatkichlarini qiyosiy tahlil qiladi. Tadqiqot 2016—2024-yillar oralig'idagi dinamikani qamrab olib, islohotlar samaradorligini xalqaro reyting ko'rsatkichlari orqali baholaydi. Tahlil metodi sifatida indikator tahlili, tendensiya tahlili va qiyosiy xalqaro baholash qo'llanildi. Natijalar ko'rsatdiki, O'zbekiston 2017-yildan boshlab amalga oshirilgan islohotlar natijasida ko'pgina xalqaro reytinglarda sezilarli ijobiy siljish qayd etgan, biroq ayrim sohalarda — korrupsiya, matbuot erkinligi, demokratiya — o'sish sur'ati va yo'nalishi bo'yicha hali katta salohiyat mavjud. Xulosa sifatida reyting ko'rsatkichlari davlat islohotlarining samaradorligini o'lchashda muhim vosita, biroq yagona mezon emas ekanligini asoslovchi «To'liqlik printsiipi» taklif etiladi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, xalqaro reytinglar, HDI, Doing Business, GCI, CPI, Global Tinchlik Indeksi, Demokratiya Indeksi, islohotlar samaradorligi, taraqqiyot ko'rsatkichlari, Yangi O'zbekiston, reyting metodologiyasi, tendensiya tahlili.

АННОТАЦИЯ. Данная статья проводит сравнительный анализ показателей Узбекистана в основных международных рейтингах — Индексе человеческого развития (ИЧР), системах оценки Всемирного банка «Doing Business» и «B-READY», Глобальном индексе конкурентоспособности (GCI), Индексе восприятия коррупции (CPI), Глобальном индексе миролюбия (GPI), Индексе демократии и Индексе свободы прессы. Исследование охватывает динамику за 2016—2024 годы и оценивает эффективность реформ через международные рейтинговые показатели. В качестве метода анализа применялись индикаторный анализ, анализ тенденций и сравнительная международная оценка. Результаты показали, что в результате реформ, проводимых с 2017 года, Узбекистан зафиксировал заметный положительный сдвиг в большинстве международных рейтингов, однако в ряде областей — коррупция, свобода прессы, демократия — сохраняется значительный потенциал с точки зрения темпов и направления роста. В заключение предлагается «Принцип полноты», обосновывающий, что рейтинговые показатели являются важным, но не единственным инструментом измерения эффективности государственных реформ.

Ключевые слова: Узбекистан, международные рейтинги, ИЧР, Doing Business, GCI, CPI, Глобальный индекс миролюбия, Индекс демократии, эффективность реформ, показатели развития, Новый Узбекистан, методология рейтингов, анализ тенденций

ANNOTATION. This article conducts a comparative analysis of Uzbekistan's indicators in major international ratings — the Human Development Index (HDI), World Bank 'Doing Business' and 'B-READY' assessment systems, Global Competitiveness Index (GCI), Corruption Perceptions Index (CPI), Global Peace Index (GPI), Democracy Index, and Press Freedom Index. The study covers the dynamics for 2016—2024 and evaluates reform effectiveness through international rating indicators. Indicator analysis, trend analysis, and comparative international assessment were employed as analytical methods. Results showed that as a result of reforms implemented since 2017, Uzbekistan has recorded a notable positive shift in most international ratings, though in certain areas — corruption, press freedom, democracy — significant potential remains in terms of the pace and direction of growth. As a conclusion, a 'Completeness Principle' is proposed, arguing that rating indicators are an important but not the sole criterion for measuring the effectiveness of state reforms.

Keywords: Uzbekistan, international ratings, HDI, Doing Business, GCI, CPI, Global Peace Index, Democracy Index, reform effectiveness, development indicators, New Uzbekistan, rating methodology, trend analysis.

KIRISH

Xalqaro reytinglar va indekslar bugungi kunda davlatlarning rivojlanish darajasini o'lchashning keng tan olingan vositasiga aylangan. Ular nafaqat davlat faoliyatini tashqi ko'z bilan baholash imkonini beradi, balki xalqaro sarmoyadorlar, hamkor tashkilotlar va fuqarolar uchun mamlakat haqida muhim axborot manbai vazifasini bajaradi. O'zbekiston 2017-yildan boshlab amalga oshirayotgan keng qamrovli islohotlar majmuasi ko'plab xalqaro reytinglarda mamlakat ko'rsatkichlarini o'zgartirishiga olib keldi. Bu o'zgarishlarni tahlil qilish islohotlarning real samaradorligini xolisona baholash uchun muhim metodologik vosita hisoblanadi.

O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan e'lon qilingan «Yangi O'zbekiston» strategiyasi [1;45-b] iqtisodiy modernizatsiya, boshqaruv islohotlari, fuqarolik jamiyatini rivojlantirish va xalqaro integratsiyani asosiy yo'nalishlar sifatida belgilaydi. Ushbu strategiyaning amalga oshirilishini xalqaro reytinglar orqali kuzatib borish — natijalarni ob'ektiv indikatorlar asosida baholashning ilmiy va siyosiy jihatdan muhim yo'lidir. Biroq har qanday reyting ham o'zining metodologik cheklovlariga ega — bu cheklovlarni bilmasdan turib reyting ma'lumotlarini noto'g'ri talqin qilish xavfi mavjud.

Maqolaning maqsadi: O'zbekistonning asosiy xalqaro reytinglardagi ko'rsatkichlarini 2016—2024-yillar dinamikasida tahlil qilib, ularning islohotlar samaradorligini o'lchashda imkoniyatlari va cheklovlarini belgilash hamda reytinglardan davlat siyosati maqsadlarida to'g'ri foydalanish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

ASOSIY QISM

1. Xalqaro reytinglarning metodologiyasi va O'zbekiston uchun ahamiyati

Xalqaro reytinglar ikki asosiy turga bo'linadi: miqdoriy ko'rsatkichlarga asoslanganlar (masalan, iqtisodiy o'sish sur'ati, umr ko'rish davomiyligi) va sifat ko'rsatkichlariga — ekspert

baholash va so'rovnomalar — asoslanganlar (masalan, boshqaruv sifati, inson huquqlari holati). O'zbekiston uchun ahamiyatli bo'lgan asosiy xalqaro reytinglar quyidagilardan iborat: BMT ning Inson Taraqqiyoti Indeksi (HDI), Jahon Bankining biznes muhiti baholash tizimlari, Jahon Iqtisodiy Forumining Global Raqobatbardoshlik Indeksi, Transparency International ning Korrupsiyani Idrok Etish Indeksi, Economists Intelligence Unit ning Demokratiya Indeksi va Cheksiz Chegarasiz Muxbirlar tashkilotining Matbuot Erkinligi Indeksi [2;18-b].

Har bir reytingning metodologik xususiyatlarini tushunish natijalarni to'g'ri talqin qilish uchun zarur. Masalan, CPI asosan yirik biznes vakillari va mutaxassislar so'rovnomasiga asoslanadi — bu uning sub'ektiv tomonlarini beradi, biroq shu bilan birga biznes muhitidagi haqiqiy his-tuyg'ularni aks ettiradi. HDI esa statistik ma'lumotlarga — aholi daromadi, umr ko'rish davomiyligi, ta'lim qamrovi — asoslanadi va ob'ektivroq, biroq statistik ma'lumotlarning sifatiga bog'liq [2;24-b]. Bu farqlarni bilmasdan turib har ikki reytingni bir xil ishonchlilik bilan qiyoslash metodologik xato bo'ladi.

2. Inson Taraqqiyoti Indeksi (HDI): insoniy rivojlanish dinamikasi

BMT Taraqqiyot Dasturining (UNDP) Inson Taraqqiyoti Indeksi uchta asosiy o'lchamni — uzoq va sog'lom hayot, bilim va munosib hayot darajasi — birlashtirgan ko'rsatkich bo'lib, 0 dan 1 gacha shkala bo'yicha baholanadi [3;2-b]. O'zbekiston bu reytingda 2023-yilgi ma'lumotlarga ko'ra 0.727 ball bilan 193 davlat orasida 101-o'rinni egallagan, bu esa «yuqori insoniy taraqqiyot» toifasiga kiradi [3;4-b].

O'zbekistonning HDI dinamikasi 2016-yildan beri sezilarli ijobiy yo'nalishda o'zgarib kelmoqda. 2016-yilda 0.690 ball bo'lgan ko'rsatkich 2023-yilga kelib 0.727 ballga ko'tarildi — bu o'tgan 7 yil davomida 0.037 balllik o'sish demakdir [3;7-b]. Bu o'sishning asosiy harakatlantiruvchi omirlari: birinchidan, daromad darajasining oshishi — yalpi milliy daromadning aholi boshiga 6 960 dollardan (2016) 9 010 dollargacha (2023) o'sishi; ikkinchidan, ta'lim qamrovining kengayishi — maktabgacha ta'limdan tortib oliy ta'limgacha bo'lgan qamrov ko'rsatkichlarining oshishi; uchinchidan, sog'liqni saqlash tizimining yaxshilanishi va umr ko'rish davomiyligining uzayishi.

Mintaqaviy qiyosda O'zbekiston Qozog'iston (0.802, 67-o'rin) va Rossiya (0.821, 56-o'rin) dan pastda, biroq Tojikiston (0.685, 121-o'rin) va Qirg'iziston (0.693, 116-o'rin) dan yuqorida turadi [3;9-b]. Bu holat O'zbekistonning Markaziy Osiyo mintaqasida o'rta guruhni ifodalashini ko'rsatadi. Yuqori guruhga yetib borish uchun — ya'ni 0.800 ball chegarasini oshish uchun — xususan ta'lim sifati va daromad tengsizligini kamaytirish sohasida qo'shimcha izchil harakatlar zarur.

3. Biznes muhiti reytinglari: «Doing Business» dan «B-READY» ga

Jahon Bankining «Doing Business» reytingi 2003-yildan 2021-yilgacha har yili nashr etilib, mamlakatlarning biznes yuritish muhitini o'nta ko'rsatkich bo'yicha baholagan. O'zbekiston bu reytingda 2013-yilda 154-o'rinda bo'lgan bo'lsa, islohotlarning samarasi sifatida 2020-yilga kelib 69-o'ringa ko'tarildi — bu 85 o'rinlik siljish bo'lib, jahon bo'yicha eng katta ijobiy siljishlardan biri sifatida qayd etildi [4;12-b].

Bu yuksalishning asosiy omillari: soliq islohotlari, litsenziyalash jarayonlarini soddalashtirish, mulkni ro'yxatdan o'tkazish muddatlarini qisqartirish va elektron davlat xizmatlari tizimining kengayishi. Masalan, «Biznesni ro'yxatdan o'tkazish» ko'rsatkichi bo'yicha O'zbekiston 2020-yilda 7-o'ringa ko'tarildi — bu sohada mamlakatimiz jahon liderlari qatoriga kirdi [4;18-b].

2023-yildan Jahon Banki «Doing Business» o'rniga «B-READY» (Business Enabling Environment) tizimini joriy etdi [4;23-b]. Yangi tizim biznes muhitini baholashda korrupsiya va adolatli raqobat kabi o'lchamlarni ham qamrab oladi. O'zbekiston B-READY tizimida ham faol baholanmoqda va dastlabki natijalarga ko'ra mamlakat biznes muhitini yaxshilash bo'yicha kuchli potensial saqlaganligini ko'rsatmoqda. Litsenziyalash va ruxsatnomalar tizimini yanada soddalashtirish, sudlar mustaqilligini kuchaytirish va mulk huquqlarini mustahkamlash — bu yo'nalishlar B-READY ko'rsatkichlarini yaxshilashning asosiy imkoniyatlari sifatida belgilangan.

4. Korrupsiyani Idrok Etish Indeksi (CPI): eng qiyin sinov

Transparency International ning Korrupsiyani Idrok Etish Indeksi 180 dan ortiq davlatni 100 balllik shkala bo'yicha baholaydi — 100 ball eng kam korrupsiya darajasini anglatadi [5;3-b]. O'zbekiston bu reytingda 2023-yilda 21 ball bilan 121-o'rinni egallagan. 2012-yilda 17 ball bo'lgan holat hisobga olinsa, o'tgan 11 yilda 4 balllik o'sish sodir bo'lgan — bu o'sish mavjud, biroq juda sekin [5;6-b].

CPI bo'yicha Markaziy Osiyo mamlakatlarini qiyoslasak, O'zbekiston Qozog'iston (23 ball, 113-o'rin) bilan yaqin ko'rsatkichda va Qirg'iziston (26 ball, 95-o'rin) dan biroz pastda turadi [5;9-b]. Solishtirma uchun: Finlyandiya 87 ball (3-o'rin), Gruziya 53 ball (49-o'rin), Armaniston 46 ball (63-o'rin). Bu qiyos O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurash sohasida katta yo'l bosib o'tilishi kerakligini aniq ko'rsatadi.

CPI ko'rsatkichlarini yaxshilash uchun faqat qonunchilik islohotlari emas — iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish, davlat xizmatchilarining ish haqi va ijtimoiy kafolatlarini oshirish, mustaqil nazorat organlarini mustahkamlash va oshkoralikni kuchaytirish zarur. O'zbekistonda yaratilayotgan virtual xizmatlar platformalari, «yagona darcha» tizimlari va proaktiv ma'lumot oshkoraligi bu yo'nalishda ijobiy qadamlar sifatida baholanmoqda, biroq ularning to'liq ta'siri reytingda hali to'liq aks etmagan.

5. Global Tinchlik Indeksi, Demokratiya Indeksi va Matbuot Erkinligi: murakkab manzara

Ekonomist Intelligence Unit (EIU) ning Demokratiya Indeksi mamlakatlarni to'rt guruhga — to'liq demokratiya, nuqsonli demokratiya, gibril tuzum va avtoritar tuzum — ajratadi [6;4-b]. O'zbekiston bu reytingda 2023-yilda 2.91 ball bilan 156-o'rinni egallagan va «avtoritar tuzum» toifasida tasniflangan [6;8-b]. Bu ko'rsatkich 2020-yildagi 1.95 ball bilan taqqoslaganda sezilsa-da kichik, biroq ijobiy o'sishni ifodalaydi. Reytingdagi past o'ringa asos bo'lgan omillar: siyosiy pluralizm va raqobat, fuqarolik erkinliklari va media erkinligi sohalarida hali yetarli o'zgarishlar kuzatilmayotgani.

Cheksiz Chegarasiz Muxbirlar (RSF) ning Matbuot Erkinligi Indeksida O'zbekiston 2024-yilda 180 davlat orasida 137-o'rinda turibdi [7;2-b]. 2016-yildagi 166-o'rin bilan qiyoslasak, 29 o'rinlik yaxshilanish qayd etilgan. Bir qator jurnalistlar ozod qilingani, xorijiy media korporatsiyalari O'zbekistonga kiritilgani va ayrim mavzular bo'yicha oshkorlik kengayganligi bu siljishda muhim rol o'ynadi. Biroq RSF ta'kidlashicha, ayrim siyosiy va ijtimoiy mavzular hali ham erkin yoritilishida to'siqlar mavjud.

Iqtisodiyot va Tinchlik Instituti (IEP) ning Global Tinchlik Indeksi mamlakatlarni ichki va tashqi tinchlik darajasi bo'yicha baholaydi [8;4-b]. O'zbekiston bu reytingda 2024-yilda 90-o'rinda joylashib, nisbatan o'rtacha ko'rsatkichni saqlamoqda [8;7-b]. Mamlakat 2022-yilgacha O'zbekistonni qo'shni mamlakatlar bilan chegaralarni yopiq saqlash — bu alohida xavfsizlik muhiti yaratgan. 2016-yildan beri esa chegaralar ochilishi va qo'shni davlatlar bilan munosabatlar yaxshilanishi bu indeksda ham aks etmoqda.

Reytinglar jadvalidagi umumiy manzara va qiyosiy tahlil

Quyidagi jadvalda O'zbekistonning asosiy xalqaro reytinglardagi ko'rsatkichlari umumlashtirgan holda ko'rsatilgan:

1-jadval

Reyting nomi	Tashkilot	2016-yil	2023/24-yil	O'sish
HDI (ball)	UNDP	0.690 (105-o'rin)	0.727 (101-o'rin)	+0.037
Doing Business (o'rin)	Jahon Banki	87-o'rin	69-o'rin (2020)	+18 o'rin
CPI (ball/100)	Transparency Int.	17 ball	21 ball	+4 ball
Demokratiya Indeksi	EIU	1.95 ball	2.91 ball	+0.96 ball
Matbuot Erkinligi	RSF	166-o'rin	137-o'rin	+29 o'rin
Global Tinchlik	IEP	100-o'rin	90-o'rin	+10 o'rin

Jadval ko'rsatmoqdaki, O'zbekiston barcha muhim xalqaro reytinglarda 2016-yildan 2024-yilga qadar ijobiy siljish qayd etgan. Eng katta o'sish «Doing Business» reyting tizimida — 85 o'rinlik yuksalish — kuzatilgan bo'lib, bu biznes islohotlarining tezligini va samaradorligini aniq ko'rsatadi. Matbuot Erkinligi Indeksida 29 o'rinlik o'sish ham sezilarli, biroq hali yuqori pog'onalariga yetish uchun katta yo'l qolmoqda. Eng sekin o'sish CPI — korrupsiyani idrok etish — sohasida kuzatildi: 7 yilda atigi 4 balllik o'sish bu sohada

islohotlarning natijasi hali reyting ko'rsatkichlariga to'liq aks etmayotganini yoki islohotlar sur'ati yetarli emasligini ko'rsatmoqda.

XULOSA

O'zbekistonning xalqaro reytinglardagi ko'rsatkichlarini tahlil qilish bir necha muhim xulosaga olib keldi. O'zbekiston 2017-yildan boshlab amalga oshirayotgan islohotlar natijasida ko'pgina asosiy xalqaro reytinglarda sezilarli ijobiy siljish qayd etdi. HDI, Doing Business, Global Tinchlik va Matbuot Erkinligi reytinglarida o'rta va yuqori o'rinlarga ko'tarilish tendensiyasi aniq kuzatilmoqda.

O'zbekiston uchun eng to'g'ri yondashuv reytinglarni kuzatib borish bilan birga milliy rivojlanish maqsadlarini xalqaro standartlarga muqobil, lekin mahalliy kontekstga mos milliy ko'rsatkichlar bilan to'ldirish hisoblanadi. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu ko'rsatkichlarning ijtimoiy-iqtisodiy natijalar bilan korrelyatsiyasini o'rganishga va milliy monitoring tizimini xalqaro metodologiyalar bilan uyg'unlashtirish modelini ishlab chiqishga yo'naltirilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 480 b.
2. Karimov B. O'zbekistonda davlat boshqaruv islohotlari samaradorligi. – Toshkent: IQTISOD-MOLIYA, 2022. – 196 b.
3. UNDP. Human Development Report 2023/24: Statistical Annex. – New York: UNDP, 2024. – 98 p.
4. World Bank. Doing Business 2020: Comparing Business Regulation in 190 Economies. – Washington: World Bank, 2020. – 146 p.
5. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2023. – Berlin: Transparency International, 2024. – 48 p.
6. Economist Intelligence Unit. Democracy Index 2023: Age of Conflict. – London: EIU, 2024. – 64 p.
7. Reporters Without Borders (RSF). World Press Freedom Index 2024. – Paris: RSF, 2024. – 52 p.
8. Institute for Economics and Peace. Global Peace Index 2024. – Sydney: IEP, 2024. – 96 p.

